FORVALTNINGSPLAN FOR
MARKØY FYRSTASJON
LYNGDAL KOMMUNE • AGDER FYLKE

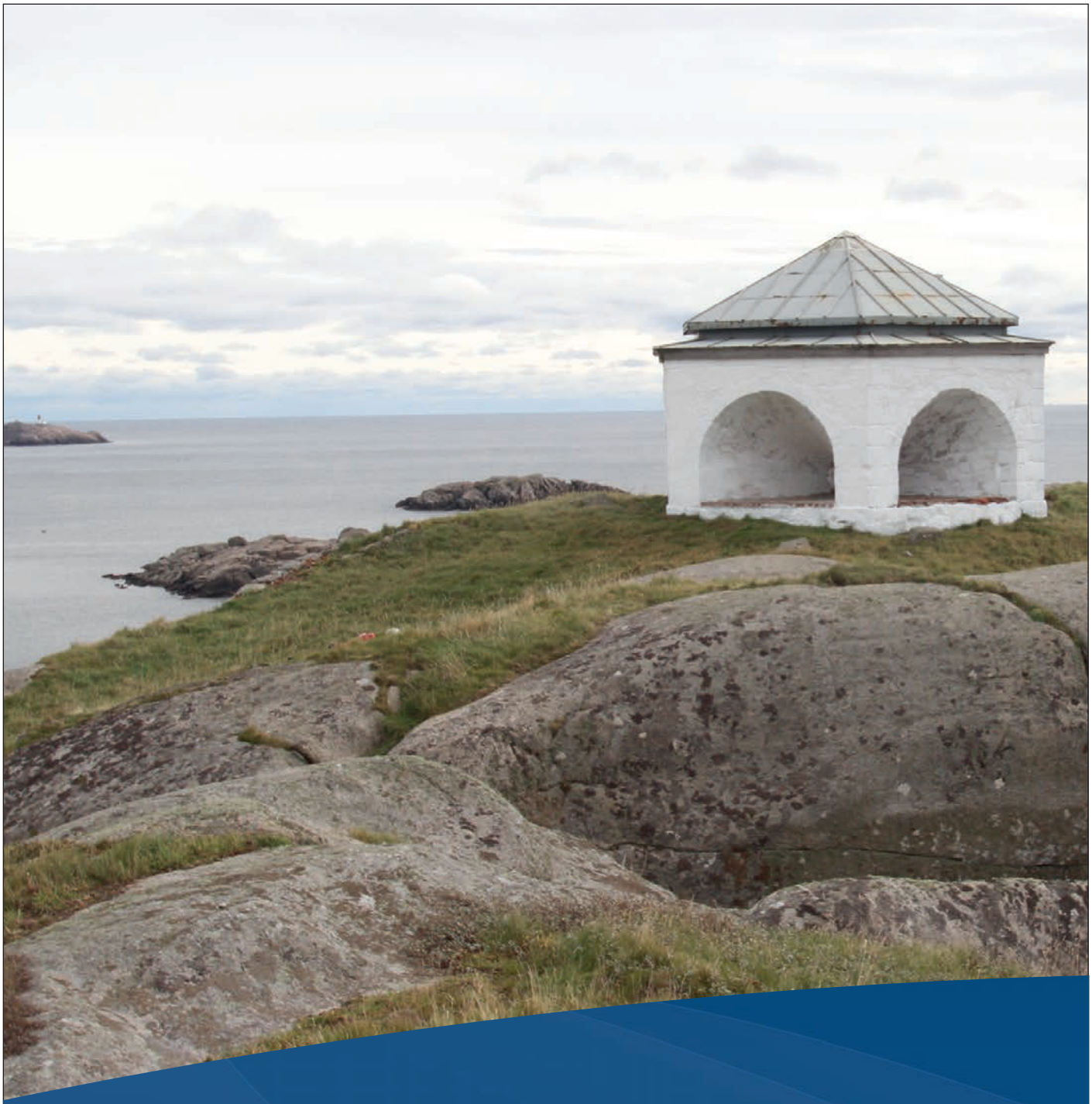

KYSTVERKET

INNHOLD

GENERELL DEL

Kystverkets fyrstasjoner....3
Innledning 3
Fredningsprosessen....3
Fredning av bygningene....3
Fredning av området som helhet....3
Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen 3
Vernemyndighet....3
Kravet om forvaltningsplan....3
Hensikten med forvaltningsplanen 3
Ny bruk – på fyrenes premisser....4
Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere 4
Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen....5
Formidling 5
Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene....5
Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider....6
Krav til håndverkere 6
Veiledere for vedlikehold 6

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern og vedlikehold....6
Grunnholdninger til vern 6
Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper: 6
Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper....6
Større vedlikeholdsarbeider og endringer 7
Tilbakeføring 7

SPESIELL DEL

Markøy fyrstasjon....8
Kart og situasjonskart....9
Kart over det fredete området....10
Faktaopplysninger om Markøy fyrstasjon....11

Bygningspresentasjoner
1. Fyrtårn 14

Det fredete området 19

Vedlegg 1: Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner....20
Vedlegg 2: Fredningsvedtak for Markøy fyrstasjon. 21
Vedlegg 3: Tilstandsoversikt Markøy fyrstasjon. 31

Forsidefoto og andre foto i den spesielle delen: Kystverket 2.10.2019

GENERELL DEL

Tranøy fyrstasjon på Hamarøy, Nordland. Foto: Kystverket.

Kystverkets fyrstasjoner

Innledning

Fyrstasjonene forteller om en spesiell og svært viktig del av norsk historie. Satsingen på utbyggingen av fyrvesenet er en av de største i den norske stats historie, og utbyggingen av fyrstasjonene har bidratt til å utvikle Norge til den sjøfartsnasjon vi har vært og fremdeles er. Fyrstasjonene er også omfattet av en stor og stadig økende interesse, og ikke minst har de ofte en sterkt identitetsskapende funksjon for lokalbefolkningen. De fleste fyrstasjoner er monumenter i kystlandskapet, og Kystverket er som eier forpliktet til å forvalte disse kulturminnene med respekt for dem som har vært med på å bygge opp den maritime infrastrukturen vi i dag forvalter, og med omtanke for dem som kommer etter oss.

Fredningsprosessen

På bakgrunn av ”Nasjonal verneplan for fyrstasjoner”, som kom i 1997, fattet Riksantikvaren i tiden frem til 2001 vedtak om fredning etter kulturminneloven av 83 fyrstasjoner. Av disse er i dag 68 helt eller delvis fremdeles i Kystverkets eie (se oversikten i vedlegg 1). I 2001 besluttet Stortinget at de siste 31 bemannede fyrstasjonene skulle avbemannes, og denne prosessen ble avsluttet i 2006. Gjennom tidene er mange fyrstasjoner solgt, men i St.prp. nr. 29 (2006 – 2007) ble den da pågående avhendingsprosessen stoppet, og det ble bestemt at Kystverket skulle eie fyrstasjonene (med unntak for mulig overføring til Direktoratet for naturforvaltning). Samtidig ble det bestemt at Kystverket skulle stå for utleie slik at fyrstasjonene kunne gjøres tilgjengelige for allmennheten. Dette innebærer at ”vern gjennom bruk” vil være et viktig prinsipp for etatens forvaltning av fyrstasjonene.

Fredning av bygningene

Bygningene på fyrstasjonen er fredet i henhold til § 15 i kulturminneloven. Dette innebærer at det ikke er tillatt å rive bygningene eller deler av disse, eksteriøret må ikke bygges om, heller ikke interiøret der dette er særskilt nevnt. Planløsningen kan ikke endres, og det kan ikke skiftes ut bygningselementer eller materialer. Alt vedlikehold og istandsetting skal utføres med tradisjonelle materialer og metoder tilpasset bygningenes egenart og opprinnelige bygningstekniske løsninger.

Fredning av området som helhet

Området rundt bygningene er fredet i henhold til § 19 i kulturminneloven. Hensikten er å bevare anleggets virkning i landskapet, og sørge for at anleggets karakter blir bevart. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Eldre strukturer som gjerder, rekkverk, jordkjellere, tekniske installasjoner osv skal ikke fjernes eller endres uten at det har vært nødvendig kontakt med vernemyndighetene. Det er viktig å bevare stedets egenart, og dette gir også en sentral premiss for hvordan det kan legges til rette for ny bruk av fyreiendommene.

Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen

I fredningsvedtakene står det at fredningen ikke skal være til hinder for den tekniske driften av fyrstasjonen. Dette betyr imidlertid ikke at Kystverket uten videre kan fjerne eller gjøre endringer på teknisk utstyr, selv om dette er sikkerhetsmessig begrunnet. Andre formuleringer i de forskjellige fredningsvedtakene gjør også at det kan være nyanser i hva som er tillatt og hva som er søknadspliktig. Generelt er det best å gå ut ifra at alle tiltak er søknadspliktig, spesielt i selve fyret, som er interiørfredet. Det er viktig at regionen har en god dialog med vernemyndighetene i en tidlig fase, ikke minst fordi etaten da kan få veiledning slik at planlagte tiltak kan bli gjennomført på en måte som også best mulig ivaretar hensynet til kulturminnet.

Vernemyndighet

Ansvaret for den konkrete oppfølgingen og forvaltningen av fredningsvedtakene for de enkelte fyrstasjoner er delegert fra Riksantikvaren som nasjonal vernemyndighet til fylkeskommunenes regionale kulturminneforvaltning. Det er følgelig fylkeskommunen som skal behandle søknader om dispensasjon ved tiltak som krever slik tillatelse, og det er den aktuelle region i Kystverket som kan sende søknad om dispensasjon.

Kravet om forvaltningsplan

I henhold til kgl. res. av 1. september 2006 skal det utarbeides forvaltningsplan for alle fredede eiendommer i statens eie. I forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer er det bestemt at forvaltningsplanene skal forelegges Riksantikvaren, som skal sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen.

Hensikten med forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen skal både gi kunnskap om viktige generelle prinsipper for forvaltningen av fyrstasjonene som fredede kulturminner, og gi forståelse for det helhetlige miljøet og det særpreget som karakteriserer den enkelte fyreiendommen, og som skal ivaretas i vernesammenheng.

Hensikten er å sørge for et best mulig utgangspunkt for å stille de rette spørsmålene og finne de rette løsningene når det gjelder vedlikehold, bruk og utvikling av den aktuelle fyrstasjonen.

Forvaltningsplanen består av en generell del, som er felles for alle fyrstasjonene, og en spesiell del, som omhandler den enkelte fyrstasjon.

Forvaltningsplanens spesielle del vil inneholde:

- Relevante eiendomsdata
- Presentasjon av fyreiendommen som helhet, de enkelte bygninger, anlegg og tekniske installasjoner, og området.
- Vurdering av utviklingsmuligheter for fyrstasjonen som helhet samt for de enkelte bygninger
- Eventuelle spesielle forhold for den aktuelle fyrstasjon
- Bygnings- og konstruksjonsdokumentasjon (foto og tegninger)
- Tilstandsanalyse, eventuelt med konkrete forslag til tiltak
- Historisk dokumentasjon
- Fredningsvedtaket

Når det gjelder historisk dokumentasjon, vil ikke den kunne være uttømmende i forvaltningsplanen for den enkelte fyrstasjon. Det er derfor viktig at man ved planlegging av konkrete tiltak, som tilbakeføring eller formidling, går aktivt inn for å finne ytterligere informasjon. Her vil Senter for eiendom og kultur og Kystverkmusea kunne bistå regionene og leietakerne.

Senter for eiendom og kultur har ansvaret for koordineringen av etatens arbeid med forvaltningsplaner. Utarbeidelsen av de konkrete forvaltningsplanene for de enkelte fyrstasjonene gjøres i nært samarbeid mellom regionene og Senter for eiendom og kultur.

Ny bruk – på fyrenes premisser

Ny bruk gjør det ofte ønskelig og noen ganger nødvendig med endringer av bygninger og tilrettelegging på området. Det er viktig å bruke tid på å vurdere hvordan slike tiltak kan gjøres så skånsomt som mulig, og uten at fyreiendommens egenart blir skadelidende. En liten endring ett sted kan virke harmløs, og det samme kan en annen et annet sted, og en tredje… men summen av disse delene kan bli en dårlig helhet som gir en lite harmonisk utvikling av stedet. Forvaltningsplanen skal bidra til at det blir lettere å ha helheten for øye når mulige endringer vurderes. I gjennomgangen av fyreiendommen som helhet og de enkelte bygninger blir det konkretisert forhold som det vil være viktig å ta hensyn til ved planlegging av større vedlikeholdsarbeider og endringer, og det indikeres mulige bruksområder og utviklingspotensiale som Kystverket mener vil ivareta stedets egenart. Enkelte steder er det naturlig å gi klare føringer om hvor det vil være aktuelt å vurdere tilbakeføring, og eventuelt til hvilken epoke.

Fra Store Torungen. Foto: Kystverket.

Det lar seg oftest gjøre å finne gode løsninger som forener vern med ny bruk, selv om løsningene kan bli annerledes enn det man først så for seg. Å finne slike løsninger krever grundighet, vilje og kompetanse i både planlegging og gjennomføring av arbeidene. Felles samtaler mellom Kystverket som eier, leietaker som bruker, kommunen som forvalter av plan- og bygningsloven og fylkeskommunen som forvalter av fredningsvedtaket, vil ofte være vel anvendt tid – og ikke minst hvis diskusjonene kan finne sted nettopp på fyrstasjonen. Stedet er i høyeste grad part i saken, og kan ofte gi føringer gjennom sin tilstedeværelse!

Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere

Kystverket er avhengig av et samarbeid med leietakere som er interessert i å bidra til å ta vare på den viktige kulturarven som fyrstasjonene representerer. Etaten vil i liten grad selv kunne benytte den bygningsmassen som er på fyrstasjonene utover de bygningene som er direkte knyttet til den tekniske driften av navigasjonsinstallasjonen, slik som maskinhus og fyrtårn. Vern gjennom bruk forutsetter et aktørsamarbeid, der gjerne også lokale og regionale myndigheter er engasjert, enten som leietakere, eller som aktive premissleverandører og bidragsytere i utviklingen av stedet.

Kystverket benytter en standard leieavtale ved utleie av fyrstasjoner, også for de som ikke er fredet. Avtalen har følgende generelle formål og forutsetninger:

- Uavhengig av om eiendommen er helt eller delvis fredet, skal eiendommen bevares og sikres som kulturminne, og eiendommens egenart skal bevares.

- Leietaker skal ivareta og videreutvikle allmennhetens adgang til fyreiendommen. Leietakers aktivitet på stedet må tilpasses allmennhetens intereser slik at den ikke kommer i konflikt med disse interessene.
- Leietaker forplikter seg til å holde utleier løpende orientert om planene for utviklingen og bruken av leieobjektet.
- Utleier vil bidra med rådgivning ved videre vedlikehold og istandssetting av leieobjektet. Utleier vil løpende vurdere mulighetene for å bidra til vedlikehold og/eller oppgradering av leieobjektet ut fra de til enhver tid gitte budsjettrammer.
- Leietaker må ikke bruke, eller tillate at andre bruker, leieobjektet til bolig.
- Leietaker forplikter seg til å legge særlig vekt på miljøvern i forhold til bruk og vedlikehold av leieobjektet.

I tillegg skal det formuleres egne punkter som uttrykker formål og forutsetninger for leieforholdet ved den enkelte fyrstasjon. En slik formålsparagraf i en leieavtale understreker nødvendigheten av et nært samarbeid og tett kommunikasjon mellom Kystverket og leietakerne – dette er ikke et vanlig leieforhold, men gjelder samarbeid om et kulturminne!

Avtalen omtaler også samarbeidet om vedlikeholdsarbeidet på fyrstasjonen. Det er Kystverket som i siste instans er ansvarlig for å sette opp arbeidsprogram for det enkelte år og gi nødvendige føringer for hva som skal gjøres og på hvilken måte. Bortsett fra ved kritiske hendelser, slik som ved stormskader, skal ikke leietaker utføre noen tiltak på eiendommen uten at dette er godkjent av eier. Det er også eier som er ansvarlig for at alle nødvendige tillatelser er innhentet fra vernemyndighetene.

Kjeungskjæret fyrstasjon, Sør-Trøndelag. Foto: Kystverket.

Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen

Fredningsvedtaket er styrende for forvaltningen av fyreiendommen, og er rettslig bindende. Forvaltningsplanen er ikke rettslig bindende, men uttrykker Kystverkets vurdering av hva som vil være en naturlig presisering og konkretisering av fredningsvedtaket, og etatens oppfatning av hvordan den fredede eiendommen bør utvikles. Konkrete tiltak kan ikke gjennomføres uten at vernemyndighetene har fattet vedtak om at de kan iverksettes. Det er Kystverket i den enkelte region som søker vernemyndighetene i det aktuelle fylke om tillatelse til tiltak.

Formidling med nytt elementsystem i betong. Foto: Kystverket.

Formidling

Fyrstasjonene er nasjonale kulturminner som skal dokumentere en viktig del av vår maritime kulturarv og Kystverkets historiske innsats for å trygge ferdselen til sjøs. Samtidig er det et mål med fredningen at kunnskap om disse kulturminnene og deres historiske kontekst skal kunne formidles til allmennheten. Det er derfor viktig at all ny bruk bidrar til kunnskapsformidling og opplevelse av historien. Kystverket vil i samarbeid med Kystverkmusea (ved Lindesnes fyrmuseum) lage retningslinjer for utarbeidelse av formidingsplaner for de enkelte fyrstasjonene, i et samspill mellom etaten, etatsmuseene og leietakerne. Det er videre utarbeidet en skiltmal for de fredede fyrstasjonene, for å gi etatens formidling av egen kulturhistorie et helhetlig, nasjonalt preg. Denne skiltmalen vil være styrende for hvordan utendørs informasjon og skilting utformes på de fredede fyrstasjonene. All utendørs informasjon skal godkjennes av Kystverket på forhånd.

Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene

På alle de fredete bygningene skal eksteriøret bevares mest mulig uendret. Enkelte bygninger er svært autentiske, mens andre er sterkt endret og modernisert. Ulike typer tiltak, som tilbakeføring og utskifting av bygningsdeler, vil derfor bli vurdert ulikt fra bygning til bygning.

Interiørene har for de aller fleste av fyrstasjonene ikke et like sterkt formelt vern som eksteriøret – unntaket er selve fyrtårnene, som er interiørfredet. For de øvrige bygningene er planløsning og konstruksjoner normalt omfattet av de enkelte fredningsvedtakene. Imidlertid bør en ved interiørmessige oppgraderinger og endringer legge vekt på å bevare størst mulig autentisitet med tanke på den historie fyrstasjonen skal formidle. Denne intensjonen må samtidig avveies i forhold til behovet for nødvendig bruksmessig oppgradering.

Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider

Alle endringer og større vedlikeholdsarbeider på en fredet bygning eller et fredet område skal dokumenteres. En søknad om tillatelse inneholder et minimum av beskrivelse av tiltaket, men dette er ikke tilstrekkelig dokumentasjon. Det vil bli gitt nærmere retningslinjer for hvordan nødvendig dokumentasjon skal utføres og arkiveres.

Krav til håndverkere

Generelt må håndverkere som arbeider på fredete bygninger, ha nødvendig kunnskap og erfaring fra antikvarisk arbeid. Det er viktig å ha den rette holdningen til dette arbeidet, beherske aktuelle teknikker, og å ha faglig grunnlag for å kunne ta riktige valg når det gjelder materialer og metode.

I noen tilfeller vil det være nødvendig med spesialkompetanse for at resultatet skal bli tilfredsstillende. Dette kan være ved restaurering av vinduer, dokumentasjonsarbeid, blanding av maling etter historisk resept, konserveringsarbeider mm. Når vernemyndigheten gir tillatelse til endringer, kan det settes vilkår om at utførende håndverkere har antikvarfaglig kompetanse.

Geitungen fyrstasjon, Rogaland. Foto: Kystverket.

Veiledere for vedlikehold

Det er behov for å sammenfatte retningslinjer for vedlikehold av fyrstasjonene, både de fredede og de ikke fredede, i egne veiledere for vedlikehold, og Kystverket er nå i ferd med å utarbeide slike veiledere. Denne prosessen vil også innebære nær kontakt med ulike vernemyndigheter, for å finne frem til løsninger som i størst mulig grad kan være felles for etatens fredede bygninger. I og med at søknad om dispensasjon avgjøres av den enkelte fylkeskommune, kan tolkning av og praksis i oppfølging av fredningsvedtakene variere noe fra fylke til fylke. Veiledere for vedlikehold bør kunne bidra til å harmonisere praksis ut fra et nasjonalt perspektiv, selv om de naturligvis ikke vil kunne erstatte kravene til saksbehandling i den enkelte sak.

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern

Grunnholdninger til vern

Kulturminner er en viktig del av vår samlete kulturarv. Bygningene dokumenterer tidligere tiders samfunnsforhold, levekår, liv og gjøremål, byggeskikk og håndverksteknikker.
Gamle bygninger er ikke-fornybare ressurser, og de er primærkilder til kunnskap om fortida. Alle andre nedtegnelser, fotografier og registreringer innebærer grader av fortolkning. Bygningene er derfor en unik kilde til kunnskap og et umistelig grunnlag for framtidig forskning, enten det gjelder levekår, byggeteknikk, dekordetaljer eller lignende. Ved framtidig bruk og modernisering er det viktig at vi i minst mulig grad reduserer bygningenes verdi som historisk kilde. Som hovedregel skal man være svært varsom med å fjerne elementer i en fredet bygning – alle de historiske epokene som har nedfelt seg i det fysiske bygningsmiljøet, forteller en historie om bygningens og stedets utvikling. I noen tilfeller kan man imidlertid bli nødt til å prioritere mellom ulike faser. Unntaksvis kan det også vært aktuelt å tilbakeføre en bygning til en dokumentert tidligere tilstand.

Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper innen bygningsvernet

De viktigste grunnprinsippene er:

- Mest mulig av alle deler av bygningen skal bevares. Derfor må inngrepene ved vedlikehold og utbedring være så små som mulig.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere framfor å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer og metoder, både ved vedlikehold og eventuell utskifting.
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjoner) er like viktige å ta vare på som synlige (overflater).
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske ”arkivet” er bygningen selv.
- Gamle ombygginger og endringer av en bygning er ofte viktige å bevare. De kan fortelle om bygningens livshistorie gjennom skiftende stilretninger og bruk.
- Når noe fjernes eller endres, skal aktuell dokumentasjon bli nedtegnet og arkivert. I spesielle tilfeller sikres dokumentasjonen ved lagring av den fjernete bygningsdelen (nærmere retningslinjer vil bli utarbeidet for dette).
- Endringer skal om mulig være reversible. Når behovene endrer seg, kan de nye elementene fjernes og bygningen kan framstå slik den var før endringen.

Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper

Hovedregelen er at løpende vedlikehold utføres uten at vernemyndighetene trekkes inn, mens man må søke tillatelse for endringer. Grensen mellom vedlikehold og endring kan være vanskelig å definere, og ulike aktører kan ha ulik oppfatning av begrepene. Kulturminnevernets definisjon av vedlikehold er snever, i den hensikt å ivareta kulturhistoriske verdier.

Mange eiere har i beste mening utført ”vedlikeholds-arbeid” på en slik måte at vernemyndighetene vurderer dette som endring/inngrep, som i verste fall er skadelig for kulturminnet. Dette kan for eksempel være bruk av for tett maling, som med-fører av-skalling og råteskader, eller utskifting av opprinne-lige bygningsdeler som burde blitt istandsatt av en kyndig restaureringshåndverker. Vedlikeholdet av en fredet bygning er underlagt kulturminneforvalt-ningens overvåkning. Det kan oppstå usikkerhet om hva man kan utføre uten å spørre, og når man må søke om tillatelse.

Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å bevare mest mulig av de gamle bygningsdelene og å hindre skader. Dette gjelder både synlige og skjulte konstruksjoner og elementer. Vedlikeholdet skal om mulig skje på samme måte som da huset ble bygget, med samme teknikk, utførelse og materialbruk. I praksis vil dette noen ganger bety merarbeid, andre ganger krever det bare omtanke og kompetanse.

Homlungen fyrstasjon, Østfold. Foto: Kystverket.

Ved å bevare de gamle bygningsdelene og overflatene beholder bygningen sin autentisitet, og dermed sin vitenskapelige kildeverdi og opplevelsesverdi. En kopi kan aldri fullt ut erstatte de opprinnelige bygningsdelene. Selv om kopien er nøyaktig likt utført, er minst to dimensjoner gått tapt:

1. Aldersverdien: Spor av ”tidens tann” er borte. Vi kan ikke lenger berøre de samme materialene som våre forgjengere.

2. Sannhetsgehalten: Hvordan kan våre etterkommere vite at kopien er nøyaktig utført?

Kan de stole på at historien og byggeteknikken som formidles, er identisk med den opprinnelige?

Større vedlikeholdsarbeider og endringer

Det må søkes om tillatelse for større vedlikeholds-arbeider, større reparasjoner og endringer i en fredet bygning. Som oftest blir det gitt tillatelse når endringene er små og tiltaket er nødvendig for fortsatt bruk. Kulturminneforvaltningens oppgave er å passe på at det ikke blir gjort så mange endringer i årenes løp at det til slutt er lite igjen av det opprinnelige huset.

Eksempler på større vedlikeholds-/ istandsettingsarbeider som krever tillatelse:

- endring av utvendig malingtype/farge, fjerning av eldre malinglag, overmaling av dekor og lignende
- vedlikehold av utvendig kledning som innebærer et betydelig omfang utskifting av råteskadet virke
- restaurering av vinduer der det er råteskader som innebærer betydelig innspunsing av nytt virke og forbedring/endring av tekniske løsninger

Eksempler på andre endringer som krever tillatelse:

- utskifting av bygningselementer, som utvendig panel, vinduer og ytterdører
- tildekking eller fjerning av eksisterende utvendige overflater
- oppsetting eller riving av innvendige lettvegger
- installering av våtrom eller kjøkken
- etablering av infrastruktur, rørføringer, ventiler etc.
- fasadeendringer
- oppføring av tilbygg
- tilbakeføring til tidligere dokumenterbar tilstand

Et overordnet prinsipp er at alle endringer om mulig skal gjøres reversible, slik at de i framtida kan la seg tilbakeføre. Endringer og tilføyelser skal kunne fjernes uten at bygningen blir forringet. I praksis kan dette eksempelvis innebære at nye skillevegger festes slik at de lett kan fjernes uten å sette merkbare spor.

Tilbakeføring

Når vernemyndighetene skal vurdere forslag til endringer, vil de ta hensyn til hvilken periode – eventuelt flere perioder – i bygningens historie som fredningen søker å bevare. Hvis det er foretatt endringer i nyere tid, kan det i noen få tilfeller være aktuelt å tilbakeføre bygningen til et tidligere eller opprinnelig utseende. Dette kan gjelde et helt eksteriør, deler av bygningen, enkelte rom eller mindre bygningsdeler og detaljer. Følgende premisser og forutsetninger bør ligge til grunn for at en tilbakeføring skal kunne vurderes:

- Det foreligger sikker, god og tilstrekkelig dokumentasjon (tegninger, fotografier eller lignende) av den opprinnelige situasjonen.
- Tilbakeføring basert på gjetting kan normalt ikke godtas.
- De nyere tilføyelsene som fjernes eller tildekkes, har relativt lav/underordnet verdi.
- Kulturminnet er ikke for sterkt endret. Hus som har fått ny takform, hovedvolum eller lignende bør bevares slik de er. Tilbakeføring av vindustyper og kledning på en bygning med intakt hovedform, kan derimot være aktuelt.

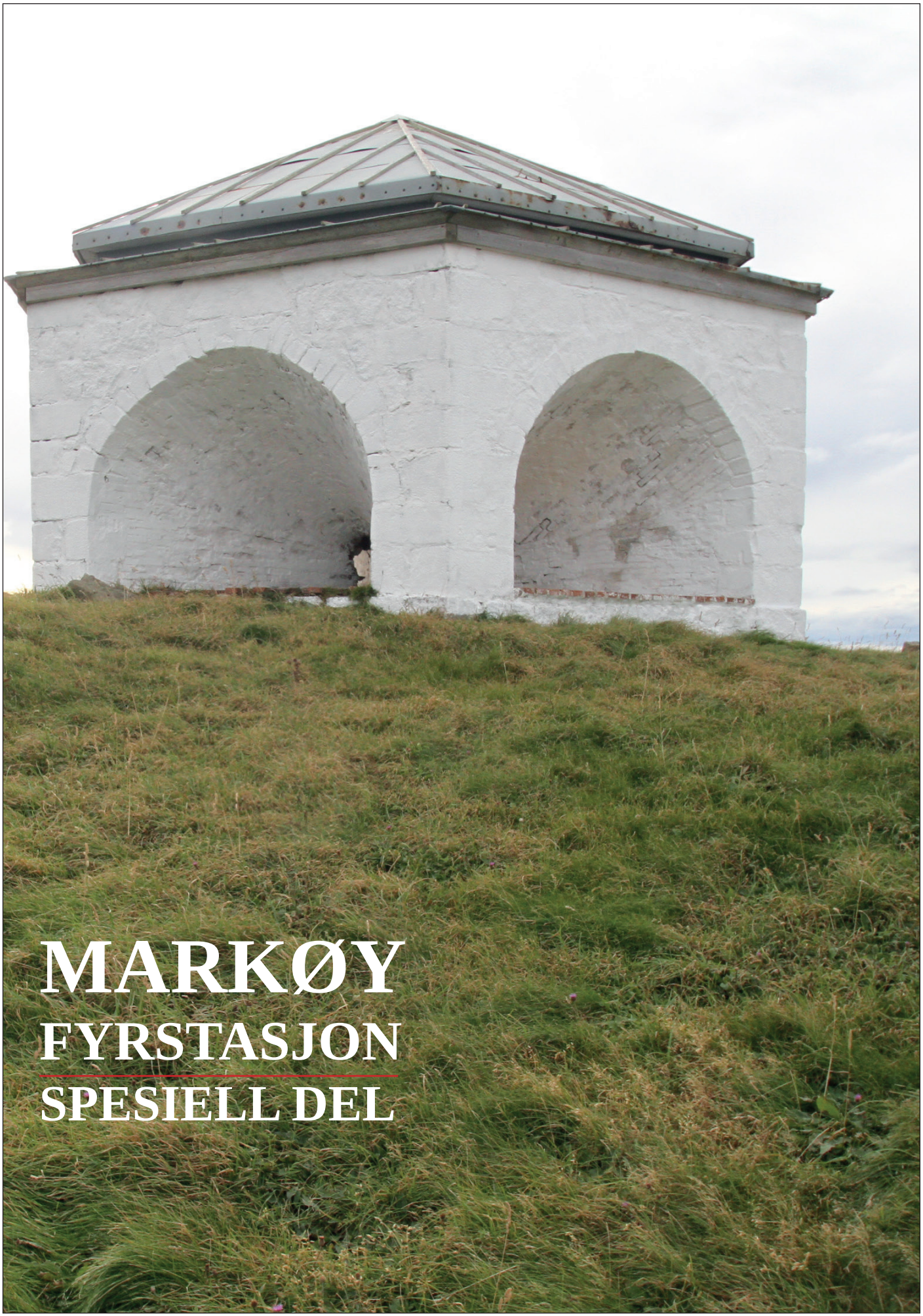

MARKØY
FYRSTASJON
SPESIELL DEL

Kart over farvannet ved Markøy fyrstasjon

Detaljkart

Kart over fredningsområdet ved Markøy fyrstasjon:

Faktaopplysninger om Markøy fyrstasjon

Eiendomsinformasjon			
Opprettet		1722	
Fylke	Agder	Region	Kystverket Sørøst
Kommune		1032 Lyngdal	
Fyrlistenummer		-	
Dato for fredningsvedtak		21. februar 1994	
Andre vernebestemmelser		Markøy er fredet som naturreservat, jfr. Forskrift om fredning av Markøy naturreservat, Lyngdal kommune, Vest-Agder. FOR-1980-03-28-81.	
Eiendom (kommunenr., gårdsnr., bruksnr.)		1032 / 4 / 1,2,3,4	
Nummer i Askeladden	86915	Grunneier	Private grunneiere
Utleie		Ingen utleie	

Oversikt over registrerte bygninger og konstruksjoner

Bygnings-type	Bygg-status	Nummer i Aske-ladden	Verneklasse / §	Omfanget av fredningen
Fyrruin	Intakt	86915-1	Klasse 1, kultur-minneloven § 15	Fredningen omfatter fyrruinen.
Det fredete området			Klasse 1, kml § 19	Fredningen omfatter videre et område rundt fyrruinen i henhold til lov om kulturminner §19. Fredningsområdet omfatter eiendommene 4/1, 4/2, 4/3, 4/4 og 4/1,2,3 og 4, altså hele Markøy. Fredningsområdet og fyrruinen er avmerket på vedlagte kart, datert 5. oktober 1993 og påført Riksantikvarens stempel.

Litt om fyrstasjonens historikk	Etter en periode på nesten 70 år uten fyrlys ble det i 1725 lys på Lindesnes. Denne gangen bestemte kongen at det behøvdes to lys. Dette for å unngå forveksling med det ene lyset på Skagens Odde nord i Danmark. I tillegg til Lindesnes ble et kullbluss satt opp på Markøy. Forretningsmannen Jørgen Michelsen Bornholm fikk kongens privilegium til å drive fyrene. Han ansatte folk som sørget for at fyrene brant. Driften krevde mye kull og det var arbeidskrevende å frakte kull til de to blussene. Fyrfolkene hadde bolighus på Lindesnes og Markøy, mens fyrforvalteren bodde på Selhovden. Med en kanon meldte han fra dersom han anså brenningen for svak på fyrene. I 1759 overtok Andreas Chrystie kontrakten med staten om fyrdriften. Da han døde etter ett år, tok hans kone Marjorie Lawrie over ansvaret. Hun var den første og, sannsynligvis eneste kvinne i Norge som har vært fyrforvalter. Marjorie Lawries kunnskap om fyrdriften var til stor hjelp i 1782 da staten overtok driften av tvillingfyrene på Lindesnes og Markøy. Paul Løwenørn ble ansatt som leder av det danske Søkortarkivet i 1784. Han kom med en rekke forslag til forbedringer av merkingen langs kysten, også på Lindesnes. I 1799 ble det bygget et firkantet tårn på Lindesnes av skotsk stein, tegnet av den skotske arkitekten George Johnstone. Kullblusset ble plassert på toppen av det 10 alen høye tårnet, som også ble et tydelig dagmerke. På Markøy fortsatte man å brenne kullet i en fyrgryte som stod åpent helt øverst på den 60 m høye øya. Driften av de åpne kullfyrene var vanskelig å kontrollere. Så lenge kullgryta sto ubeskyttet var det vær og vind som styrte brenningen og kullforbruket. Med kullgryta inne i et beskyttende lyktehus kunne kullforbruket halveres. Både Lindesnes og Markøy ble derfor bygget om i 1822 etter tegninger av Paul Løwenørn. Et av argumentene for å ha to lys på Lindesnes forsvant i 1844 da Skagen fyr fikk linseapparat og lyskarakter. Dermed ble kullblusset på Markøy lagt ned. Inspektørboligen på Selhovden ble flyttet til Lindesnes, der den fortsatt utgjør den ene halvdelen av assistentboligen. På toppen av øya står fortsatt restene av det gamle steintårnet. Bygget ble restaurert tidlig på 1970-tallet. Det fikk også et tak som beskyttelse mot nedbør.
Vernestatus	Fyrstasjonen er fredet etter kulturminneloven §15 (bygninger) og §19 (området). Markøy er fredet som naturreservat, jfr. Forskrift om fredning av Markøy naturreservat, Lyngdal kommune, Vest-Agder. FOR-1980-03-28-81.
Formålet med fredningen	Formålet med fredningen av fyrruinen på Markøy fyr er ”å bevare et kulturhistorisk verdifullt kulturminne knyttet til fyrvesen, sjøfart og kystkultur.” Formålet med fredningen av området rundt fyrruinen er ”å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet” ved å bevare miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner som hustufter, vei og tidevannsmerke og landskapet rundt fyrruinen.

Fyrstasjonens egenart, sårbarhet og tålegrense	Markøy fyr var opprinnelig et kystfyr, tvillingfyr til kullblussfyret på Lindesnes. Det er nå en ruin, og er fredet som en ruin. Markøy fyr ligger i et naturreservat, med store begrensninger med hensyn til ilandstigning og besøk.
Kystverkets føringer for ny bruk og videre utvikling	Det er bare tårnfoten igjen av det tidligere kullblussfyret. En venneforening har tatt initiativ til å bygge opp igjen den tidligere fyrlykta. Det er et omfattende tiltak. Kystverket stiller seg ikke avvisende til planene, men det forutsetter at fylkeskommunen er positivt innstilt. Kystverket vil som eier nødvendigvis måtte ha styring på et eventuelt prosjekt, men det kan ikke forventes at etaten har mulighet for å bidra med økonomiske ressurser til etablering og videre vedlikehold av en ny konstruksjon. I tilfelle fyrlykta blir bygget opp igjen, må det gjøres veldig konkrete og klare avtaler om ansvaret for vedlikeholdet.

Markøy: Ilandstigning direkte til svaberget.

Fra Riksantikvarens fredningsbegrunnelse (vurdering av verneverdi)	I perioden fra 1802 til 1839 ble det i alt bygget 6 lukkede kullblussfyr i Norge. Disse representerer således en klart avgrenset epoke i norsk fyrhistorie, samtidig som de representerer den eldste type fyrbyggverk som det fortsatt finnes spor etter. Det første var Færder (1802). Av dette står bare rester av grunnmuren tilbake. De nest eldste er fyrene på Lindesnes og Markøy (1822) hvor begge steintårnene står igjen, relativt godt bevart. Runde, som ble bygget i 1825, var i drift frem til 1858. Her ble steintårnet sprengt bort i 1935, for å gi plass til ny fyrbygning. Kvitsøy var det neste som ble bygget, i 1829. Dette ble i motsetning til de andre oppført i murstein. Den sekskantede tårnfoten står fortsatt, men ble forhøyet og ombygd i 1859. Det siste lukkede kullblussfyret var Villa i 1839. Fyret ble nedlagt allerede i 1890, men ble beholdt som dagmerke. I løpet av de senere år er dette fyret restaurert, med en kopi av den opprinnelige lyktetoppen. I forbindelse med vurdering av verneverdi er det naturlig å se tårnene på Lindesnes og Markøy i sammenheng. Det er i seg selv et fyrhistorisk poeng at man fant det nødvendig med to fyr for å skille det fra Skagen fyr, og et vern bør derfot omfatte begge ruinene av hensyn til helheten og sammenhengen i området. Som objekter må ruinene av kullblussfyrene sies å ha både aldersverdi og historisk kildeverdi, både rent fyrtekniskog i forhold til det maritime kulturlandskapet og den regionale kulturhistorien. Markøy fyrruin har verdi som eksempel på et kullblussfyr, den eldste typen fyr det finnes rester etter. Dessuten er Markøy sammen med kullblussruinen på Lindesnes fyrstasjon det nest eldste kullblussfyret som ble bygget i landet, og det eldste som er bevart. Bevaringen av Markøy fyr må også sees i sammenheng med at Lindesnes fyrstasjon er foreslått fredet. Markøy fyr ligger i et godt bevart natur- og kulturlandskap. Kullblussfyrene gir et bilde på det fyrtekniske nivået i begynnelsen av forrige (det 19.) århundre, og sammenlignet med dagens fyr på utviklingen innen fyrteknologien. Sammen med hustuftene etter oppasserboligen gir Markøy fyr også en forestilling om forholdene på fyret og hvordan det fungerte. Det har også spesiell sjøfarts- og fyrhistorisk interesse at Markøy fyr sammen med Lindesnes ble opprettet for å unngå forveksling med Skagen. Som landemerke i skjærgården er fyrruinen et identitetsskapende element slik den ligger på toppen av Markøy. Markøy fyr har som kullblussfyr og ved sin tilknytning til Lindesnes fyr også identitetsverdi i regional og nasjonal sammenheng. Det er spesielt den bygningshistoriske verdi som ruin etter et kullblussfyr og forholdet til Lindesnes fyrstasjon Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrets verneverdi. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

FYRRUINEN

Bygningens navn	Fyrruin
Nummer i Askeladden	86915-1
Byggnr. i fredn.vedtak	-
Byggeår	Etablert 1725 / Ombygget til kullblussfyr 1822
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet
Opprinnelig funksjon	Fyrtårn
Fredningsomfang	Fredningen omfatter fyrruinen
Navigasjonsinstallasjon	Ingen

Bygningsbeskrivelse	Av kullblussfyret er det bare tårnfoten som er bevart. Tårnfoten er sekskantet og murt opp av huggen stein, hadde opprinnelig teglsatte, hvelvede åpninger i alle sider. Oppå tårnfoten sto lyktehuset med glassvegger og tak med røykavløp.
Konstruksjon og materialbruk	1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Naturstein på fjell 3. Grunnmur: Naturstein 4. Utvendige trapper og ramper: Ingen 5. Gulv på grunn: Tegl murt som gulv i luftesjakter 6. Yttervegger: Naturstein (tårnfot) 7. Ytterdører: Ingen 8. Vinduer: Ingen 9. Tak: Påmontert et slakt pyramidetak av kryssfiner 10. Taktekking: Metallplate 11. Takrenner og nedløp: Ingen 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Ingen 16. Etasjeskiller: Natursteins gulv mellom lyktehus og tårnfot. 17. Innvendige trapper: Ingen 18. Piper og ildsteder: Luftesjakter (til fyrgryte) 19. Luker og ventilasjon: Sjakter sentralt i tårnfoten, seks sjakter til luftekanal 20. Galleri og balkong: Ingen
Endringshistorikk	Nåværende tårnfot med luftesjakter bygget 1822. Lagt ned i 1844. Restaurert, reparert i 1969 av en gruppe studenter (norske og franske). Senere påsatt platetekket pyramidetak som beskyttelse av tårnfoten.
Retningslinjer for videre utvikling	Det er bare tårnfoten igjen av det tidligere kullblussfyret. En venneforening har tatt initiativ til å bygge opp igjen den tidligere fyrlykta. Det er et omfattende tiltak. Kystverket stiller seg ikke avvisende til planene, men det forutsetter at fylkeskommunen er positivt innstilt. Kystverket vil som eier nødvendigvis måtte ha styring på et eventuelt prosjekt, men det kan ikke forventes at etaten har mulighet for å bidra med økonomiske ressurser til etablering og videre vedlikehold av en ny konstruksjon. I tilfelle fyrlykta blir bygget opp igjen, må det gjøres veldig konkrete og klare avtaler om ansvaret for vedlikeholdet.
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.

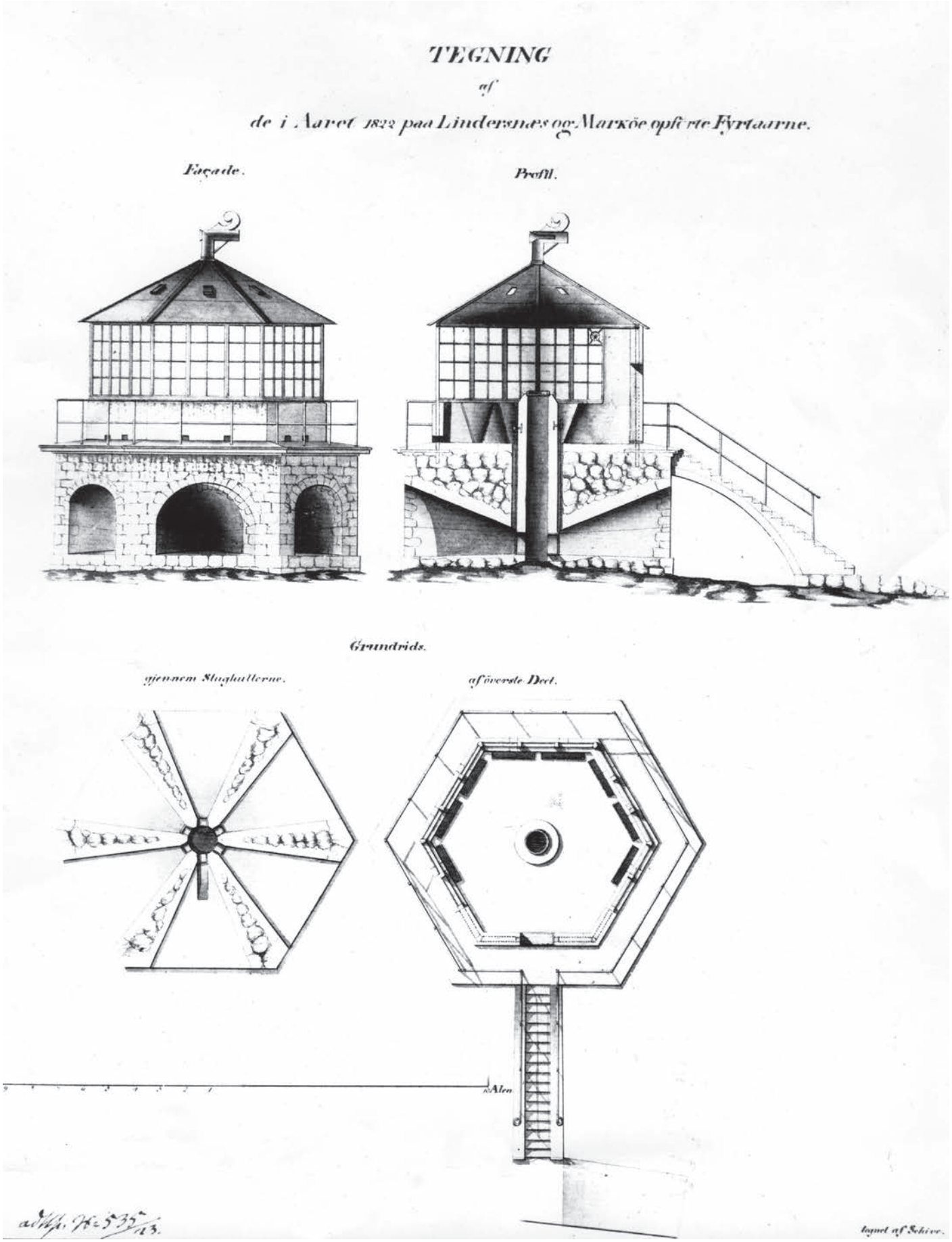

Over: Markøy kullblussfyr slik det ble bygget i 1822.

Over: Tårnfoten med luftesjakt. *Under: Nærbide av sjakt. Teglgulv i sjakt trenger utbedringer.*

Over: I sentrum av tårnfoten møtes sjaktene. En del av konstruksjonen er rast.

Under: Luftekanalen, som leder luft som kommer fra sjaktene i bunnen av tårnfoten.

Over: Utsikt mot sydvest, fra en av sjaktene.

Under: Tårnfoten / ruinen, med Lindesnes fyr i bakgrunnen.

Det fredete området

Fra Riksantikvarens fredningsvedtak:

Omfanget av fredningen:
Fredningen omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov om kulturminner §19. Fredningsområdet omfatter eiendommene 4/1, 4/2, 4/3, 4/4 og 4/1,2,3 og 4, dvs. hele Markøy. Fredningsområdet og fyrruinen er avmerket på vedlagte kart, datert 5. oktober 1993 og påført Riksantikvarens stempel.

Formålet med fredningen:
Formålet med fredningen av området rundt fyrruinen er "å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet" ved å bevare miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner som hustufter, vei og tidevannsmerke og landskapet rundt fyrruinen.

Fredningsbestemmelser:
Riving, flytting eller forandringer i området rundt fyrruinen som kan endre miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner og landskapet rundt fyrruinen, er ikke tillatt. Tilbakføring til opprinnelig eller tidligere situasjon kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Kystverkets kommentarer:

Skjøtsel av området:
Ved skjøtsel av uteområdet skal det tas utgangspunkt i nåværende, eventuelt tidligere situasjon.

Skilting:
All utendørs skilting er søknadspliktig. Det skal legges opp til en nøktern og enhetlig bruk av skilting. Skiltingen skal være i tråd med Kystverkets retningslinjer for skilting, og hovedformålet er formidling av fyrstasjonens historie. Andre offentlige myndigheters skilting skal i størst mulig grad tilpasses Kystverkets skilting.

Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner 01.01.2020

REGION	Fredete fyrstasjoner	Bygninger i Kystverkets eie		IKKE fredete fyrstasjoner	Bygninger i Kystverkets eie	SUM
SØRØST	22			8		30
	Torbjørnskjær			Struten		
	Homlungen			Strømtangen, Fredrikstad		
	Færder			Digerudgrunnen		
	Store Færder (ruin)			Steilene		
	Svenner			Tvistein		
	Stavernsodden			Langøytangen	delvis	
	Jomfruland			Songvår		
	Strømtangen, Kragerø			Søre Katland		
	Stavseng					
	Lyngør					
	Ytre Møkkalasset					
	Store Torungen					
	Lille Torungen					
	Sandvigodden					
	Homborsund					
	Grønningen					
	Oksøy					
	Ryvingen					
	Hatholmen					
	Lindesnes					
	Markøy					
	Lista					
VEST	12			11		23
	Eigerøy	delvis		Lille Prestskjær		
	Feistein			Viberodden		
	Kvitsøy			Flatholmen		
	Geitungen			Fjøløy		
	Utsira			Ryvarden	delvis	
	Røværsholmen			Holmengrå		
	Slåtterøy			Kvanhovden		
	Hellisøy			Hendanes		
	Utvær			Ulvesund		
	Geita			Skongenes		
	Ytterøyane			Kråkenes		
	Stabben					
MIDT-NORGE	19			16		35
	Runde			Svinøy		
	Grasøyane			Flåvær		
	Hogsteinen			Lepsøyrev		
	Alnes	delvis		Erkna		
	Ulla			Storholmen		
	Ona	delvis		Flatflesa		
	Kvitholmen			Bjørnsund		
	Grip			Hestskjær		
	Haugjegla			Stavenes		
	Sletringen			Tyrhaug		
	Sula	delvis		Skalmen		
	Vingleia			Terningen		
	Halten			Finnvær		
	Kjeungskjæret			Asenvågøy		
	Kaura			Grinna		
	Buholmråsa			Gjeslingene		
	Kya					
	Nordøyan					
	Sklinna					
NORDLAND	10			8		18
	Bremstein			Ytterholmen		
	Åsvær			Træna		
	Myken			Kalsholmen		
	Landegode			Tennholmen		
	Måløy-Skarsholmen			Barøy		
	Tranøy			Moholmen		
	Skrova			Glåpen		
	Skomvær			Værøy		
	Anda					
	Andenes					
TROMS OG FINNMARK	7			3		10
	Hekkingen			Torsvåg		
	Fugløykalven			Fruholmen		
	Slattnes			Helnes		
	Kjølnes					
	Makkaur					
	Vardø					
	Bøkfjord					
	70			46		116

Austad sogn

GJENPART

RIKSANTIKVAREN

Likelydende brev til:
Kystverket 1. distrikt
Lyngdal kommune
Vest-Agder fylkeskommune
private grunneiere, se adresseliste

DERES REF.	VÅR REF. (Bes oppgitt ved svar)	DATO
	93/2824/114 B-213 AaB	21. februar 1994

MARKØY FYR - GNR.4 BNR.1, GNR.4 BNR.2, GNR.4 BNR.3, GNR.4 BNR.4 OG GNR.4 BNR.1,2,3,4 - LYNGDAL KOMMUNE

VEDTAK OM FREDNING MED HJEMMEL I LOV OM KULTURMINNER §§ 15 OG 19, JFR. § 22

Med hjemmel i lov om kulturminner av juni 1978 nr. 50 §§ 15 og 19, jfr. § 22, freder Riksantikvaren Markøy fyr i Lyngdal kommune. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Miljøverndepartementet til Riksantikvaren ved departementets vedtak av 30. juni 1989, se rundskriv T-6/89.

Fredningen omfatter fyrruinen i henhold til lov om kulturminner § 15.

Fredningen omfatter videre et område rundt fyrruinen i henhold til lov om kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter eiendommene på gnr.4 bnr.1, gnr.4 bnr.2, gnr.4 bnr.3, gnr.4 bnr.4 og gnr.4 bnr.1,2,3 og 4, altså hele Markøy.

./. Fredningsområdet og fyrruinen er avmerket på vedlagte kart datert 5. oktober 1993 og påført Riksantikvarens stempel.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen av fyrruinen på Markøy fyr er å bevare et kulturhistorisk verdifullt kulturminne knyttet til fyrvesen, sjøfart og kystkultur.

8 Formålet med fredningen av området rundt fyrruinen er "å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet" ved å bevare miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner som hustufter, vei og tidevannsmerke og landskapet rundt fyrruinen.

Ktr. adr.:	Postadresse:	Telefon:	Telefax:	Saksbehandlers
Dronningensgate 13 0152 Oslo	Postboks 8196 Dep 0034 Oslo	(02) 94 04 00	(02) 94 04 04	Innvalgsnr.:

Fredningsbestemmelser

De følgende fredningsbestemmelsene er fastsatt med hjemmel i lov om kulturminner §§ 15 og 19. Bestemmelsene gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredede kulturminner fra nyere tid samt forskrift om faglig ansvarsfordeling.

Fyrruin

1.Riving, flytting, forandringer i fyrruinen med hensyn til form og materialbruk er ikke tillatt.
2.Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere situasjon og forandringer for å beskytte fyrruinen kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Området

1.Riving, flytting, forandringer i området rundt fyrruinen som kan endre miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner og landskapet rundt fyrruinen er ikke tillatt.
2.Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere situasjon kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Bevaringsplan/skjøtselplan

1.Forvaltningsmyndighet eller den forvaltningsmyndighet bestemmer kan utarbeide bevaringsplan for fyrruinen og skjøtselplan for området rundt fyrruinen.
2.Bevaringsplanen/skjøtselplanen skal inneholde retningslinjer for bevaring, restaurering og vedlikehold av fyrruinen og området rundt fyrruinen.

FØLGER AV FREDNINGEN

Når det gjelder behandling av fredede områder, bygninger og anlegg, vises det til bestemmelsene i lov om kulturminner §§ 15a-19 samt fredningsbestemmelsene over.

I henhold til Miljøverndepartementets vedtak om delegering av 30. juni 1989 med endringer av 23. desember 1992 er forvaltningen av fredede områder, bygninger og anlegg lagt til den enkelte fylkeskommune. Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen, jfr. forvaltningslovens § 28.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i verk alle typer bygningsmessige arbeider og utomhusarbeider utover vanlig vedlikehold innefor det fredede området.

Søkad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes. Er det tvil om et tiltak er å anse som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Det er eier som har ansvaret for det løpende vedlikehold av fredede bygninger, anlegg og områder.

I henhold til lov om kulturminner §§ 15a og 19 kan departementet i særlige tilfelle gi dispensasjon fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturminnet eller området. Denne dispensasjonsmyndigheten er i henhold til forskrifter av 23. desember 1992 delegert til den enkelte fylkeskommune.

BAKGRUNN FOR FREDNINGSSAKEN

Fredningen av Markøy fyr har sin bakgrunn i et samarbeide mellom Kystdirektoratet og Riksantikvaren om utarbeidelse av en plan for bevaring og bruk av fyrstasjonene i landet. På grunnlag av planen skal det velges ut et representativt utvalg av landets fyrstasjoner som skal vernes gjennom fredning. Utvalget er allerede gjort i Vest-Agder gjennom prøveprosjektet "Bevaring og bruk av fyrstasjonene i Vest-Agder" v/Fylkeskonservatoren i Vest-Agder 1992.

Fyrstasjonene langs kysten er blant landets mest markante kulturminner som på en spesiell måte er med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Fyrstasjonene har både kulturhistorisk og arkitektonisk verdi; kulturhistorisk ved deres tilknytning til sjøfart, fyrvesen og kystkultur og arkitektonisk ved deres særegne form og plassering. Fyrstasjonene har generelt gjennomgått store endringer, både teknisk og bygningsmessig. Dette er en utvikling som har vært nødvendig ut fra klimatiske og tekniske forhold, og som vitner om en kultur hvor de funksjonelle hensyn har vært prioritert; en utvikling som dermed har historisk interesse.

I dag er fyrstasjonene utsatt for store forandringer med hensyn til bruk og drift. Dette har gjort det nødvendig å ta stilling til hvilke fyrstasjoner som skal bevares i sin nåværende form. Gjennom en fredning vil Riksantikvaren legge visse antikvariske prinsipper og retningslinjer til grunn for den videre behandling og bruk av fyrstasjonene. Dessuten ønsker Riksantikvaren at fyrstasjonene skal ha fredningsstatus som kulturminner av nasjonal verdi og interesse.

BESKRIVELSE

Markøy fyr ligger på Markøy i Selør-arkipelet rett vest for Lindesnes, i et kollete sørvestnorsk kystlandskap med mye nakent berg. Fyrruinen ligger oppe på et platå på den lille øya. Selør er et område rikt på kulturminner av forskjellige slag.

Markøy fyr ble opprettet i 1725 samtidig med at Lindesnes fyrstasjon ble gjennopprettet, for å fungere sammen med Lindesnes. I 1822 ble fyret ombygget til et lukket kullblussfyr. Fyret ble nedlagt i 1844.

Fyrruinen idag er del av kullblussfyret hvor den nedre tårnfoten er bevart. Tårnfoten er sekskantet og murt opp av hugget stein, og hadde opprinnelig teglsatte, hvelvede åpninger i alle sider. Oppå tårnfoten sto lykterommet med glassvegger og tak med røykavløp.

Området omfatter også kulturminner som tidevannsmerke med årstall hugget inn i fjellet, steinsatt vei opp til fyret og tufter etter fyroppasserbolig.

På 70-tallet ble det gjort en del arbeider på fyrruinen. Det er behov for reparasjoner og restaurering av ruinen.

Øyas har status som sjøfuglreservat, se **Reguleringsmessige forhold**, noe som begrenser tilgjengeligheten i sommersesongen. Markøy vil forøvrig være et naturlig utfartssted i forbindelse med formidling av de kulturhistoriske verdiene i Selør-arkipelet.

Reguleringsmessige forhold

Markøy fyr ligger innenfor et område avsatt til Landbruks-, natur- og friluftsområder i Kommuneplan for Lyngdal. Området er vernet som naturreservat i medhold av lov om naturvern (sjøfuglresevat).

Eiendomsforhold

Markøy eies av private grunneiere.

Nærmere beskrivelse

./. For nærmere beskrivelse av Markøy fyrs historie, fyret idag og videre planer vises det til vedlagte utdrag fra "Bevaring og fremtidig bruk av Fyrstasjoner".

SAKSGANG FREM TIL FREDNINGSVEDTAKET

Varsel om igangsettelse av fredningssak ble i samsvar med lov om kulturminner § 22.1 meddelt Kystverket 1. distrikt, Lyngdal kommune og Vest-Agder fylkeskommune og private grunneiere i brev av brev av 28. mai 1993. Samtidig ble meldingen kunngjort i Farsund Avis, Fædrelandsvennen og Norsk Lysningsblad.

Det er kommet inn følgende uttalelser varselet:

1. Uttalelse av 21. juni 1993 fra Gudrun Fredriksen, grunneier
2. Uttalelse av 21. juni 1993 fra Kristian Theisen, grunneier
3. Uttalelse av 23. juni 1993 fra Margrethe Knudsen, grunneier
4. Uttalelse av 25. juni 1993 fra Kystverket 1. distrikt
5. Uttalelse av 5. juli 1993 fra Fylkesmannen i Vest-Agder

De tre grunneierne på Markøy protesterer mot at øya fredes. Markøy er vernet som naturreservat i medhold av Lov om naturvern og avsatt som Landbruks-, natur- og friluftsområder i Kommuneplan for Lyngdal, se **Reguleringsmessige forhold**. En fredning etter kulturminneloven vil i praksis ikke bety noen ytterligere rådighetsinnskrenking for grunneierne utover det vern som Markøy allerede har. Da eiernes nåværende situasjon ikke vil bli endret, velger Riksantikvaren å fastholde at hele øya tas med i fredningen.

Kystverket 1. distrikt opplyser at Kystverket hverken har installasjoner eller spesielle interesser knyttet til stedet.

Fylkesmannen i Vest-Agder opplyser at Markøy er vernet som sjøfuglreservat, se **Reguleringsmessige forhold**. Vernebestemmelsene forbyr inngrep som kan endre de naturgitte forhold og forbyr ilandstigning og ferdsel fra 15. april til 15. juli.

Det ble deretter utarbeidet fredningsforslag som ble sendt på høring til berørte parter i brev av 5. oktober 1993. Forslaget ble samtidig lagt ut til offentlig ettersyn i Lyngdal kommune og Vest-Agder fylkeskommune samt kunngjort i Farsunds Avis, Fædrelandsvennen og Norsk Lysningsblad. Det er kommet inn følgende uttalelser til fredningsforslaget:

1. Uttalelse av 22. nov. 1993 fra Kystverket 1. distrikt
2. Uttalelse av 30. nov. 1993 fra Vest-Agder fylkeskommune, Kulturavdelingen
3. Uttalelse av 1. des. 1993 fra Vest-Agder fylkeskommune, Miljø- og friluftsutvalget

Kystverket 1. distrikt gjør oppmerksom på at Kystverket ikke har noen interesser i tilknytning til Markøy fyr.

Vest-Agder fylkeskommune, Kulturavdelingen oversender utskrift av møtebøk for Hovedutvalget for kultur i Vest-Agder. Hovedutvalget ser det som positivt at Markøy fyr fredes.

Vest-Agder fylkeskommune, Miljø- og friluftsutvalget ser positivt på fredningsforslaget.

Fredningsforslaget av 5. oktober ble i brev av 6. desember 1993 oversendt Lyngdal kommune for behandling i kommunestyret.

Lyngdal kommune har i brev av 4. februar 1994 oversendt utskrift fra møte i kommunestyret 3. februar 1994.

Kommunestyret ser positivt på verneforslaget når det gjelder selve fyrruinen. Kommunestyret uttaler at det er viktig at arbeidene med restaurering av fyret kan komme igang raskt. Det bemerkes videre at Markøy allerede i 1980 er fredet som naturreservat og ytterligere vernetiltak synes på denne bakgrunn unødvendige, og at det er lagt sterke restriksjoner på grunneiernes bruk av øya uten at de har fått noen form for kompensasjon for dette. Kommunestyret går derfor inn for å be staten ved Miljøverndepartementet vurdere å inngå forhandlinger med grunneierne med tanke på en overtakelse av øya dersom grunneierne ønsker dette.

Når det gjelder restaureringen av fyrruinen, vil Riksantikvaren ta dette opp med Vest-Agder fylkeskommune, Kulturavdelingen som har det videre forvaltningsansvar for fyrruinen. Riksantikvaren ønsker å frede hele øya etter kulturminneloven da loven gir vern til kulturminner som hustufter, vei og tidevannsmerke. Dette fanges ikke opp av naturvernloven. Kommunestyrets forslag om statlig overtakelse må kommunen eventuelt ta opp med miljøvernmyndigheten i fylket.

VURDERING AV VERNEVERDI

"Bevaring og fremtidig bruk av Fyrstasjoner"s vurdering

I "Bevaring og fremtidig bruk av Fyrstasjoner" er det gitt følgende vurdering av Markøy fyrs verneverdi:

"I perioden fra 1802 til 1839 ble det ialt bygget 6 lukkede kullblussfyr i Norge. Disse representerer således en klart avgrenset epoke i norsk fyrhistorie, samtidig som de representerer den eldste type fyrbyggverk som det fortsatt finnes spor etter. Det første var Ferder (1802). Av dette står bare rester av grunnmuren tilbake. De nest eldste er fyrene på Lindesnes og Markøy (1822) hvor begge steintårnene står igjen, relativt godt bevart. Rundø, som ble bygget i 1825, var i drift frem til 1858. Her ble steintårnet sprengt bort i 1935, for å gi plass til ny fyrbygning. Kvitsøy var det neste som ble bygget (i 1829). Dette ble i motsetning til de andre oppført i murstein. Den sekskantede tårnfoten står fortsatt, men ble forhøyet og ombygd i 1859. Det siste lukkede kullblussfyret var Villa (1839). Fyret ble nedlagt allerede i 1890, men ble beholdt som dagmerke. I løpet av de senere år er dette fyret restaurert, med en kopi av den opprinnelige lyktetoppen.

I forbindelse med vurdering av verneverdi er det naturlig å se tårnene på Lindesnes og Markøy i sammenheng. Det er i seg selv et fyrhistorisk poeng at man fant det nødvendig med to fyr for å skille det fra Skagen Fyr, og et vern bør derfor omfatte begge ruinene av hensyn til helheten og sammenhengen i området.

Som objekter må ruinene av kullblussfyrene sies å ha både aldersverdi og historisk kildeverdi, både rent fyr-teknisk og i forhold til det maritime kulturlandskapet og den regionale og lokale kulturhistorien.

De er samtidig representative for denne type fyr (arkitektur og teknologi) og en må kunne si at de både har vært og er sjeldne i norsk fyrhistorisk sammenheng. En samlet vurdering burde derfor tilsi at disse kulturminnene har så høy verneverdi at de er fredningsverdige."

Riksantikvaren slutter seg til Fylkeskonservatorens vurdering.

Riksantikvaren vil bemerke

Riksantikvaren vil i tillegg bemerke:

Markøy fyrruin har verdi som eksempel på et kullblussfyr, den eldste typen fyr det finnes rester etter. Dessuten er Markøy fyr sammen med kullblussruinen på Lindesnes fyr-stasjon det nest eldste kullblussfyret som ble bygget i landet, og det eldste som er bevart. Bevaringen av Markøy fyr må også sees i sammenheng med at Lindesnes fyrstasjon er foreslått fredet. Markøy fyr ligger i et godt bevart natur- og kulturlandskap.

Kullblussfyrene gir et bilde på det fyr-tekniske nivået i begynnelsen av forrige århundret, og sammenlignet med dag-ens fyr på utviklingen innen fyr-teknologien. Sammen med hustuftene etter oppasserboligen gir Markøy fyr også en forestilling om forholdene på fyret og hvordan det fung-erte.

Det har også spesiell sjøfarts- og fyrhistorisk interesse at Markøy fyr sammen med Lindesnes ble opprettet for å unngå forveksling med Skagen.

Som landemerke i skjærgården er fyrruinen et identitets-skapende element slik den ligger på toppen av Markøy. Markøy fyr har som kullblussfyr og ved sin tilknytning til Lindesens fyr også identitetsverdi i regional og nasjonal sammenheng.

Det følger av lov om kulturminner § 15 at Riksantikvaren kan "frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi." Videre kan Riksantikvaren i henhold til lov om kulturminner § 19 "frede et område rundt et fredet kulturminne..... så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet....."

På bakgunn av vurderingene ovenfor finner Riksantikvaren at Markøy fyr er et så verdifullt anlegg i kulturhistorisk sammenheng at det oppfyller betingelsene for fredning etter bestemmelsen i § 15. Det er spesielt den bygnings-historiske verdi som ruin etter et kullblussfyr og for-holdet til Lindesnes fyrstasjon Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrets verneverdi.

Riksantikvaren finner videre at det hjemmel for å frede det avsatte området, Markøy, i henhold til bestemmelsen i § 19. Fredningsområdet omfatter Markøy som fyrruinen ligger på. Øya er så liten at den visuelt oppfattes som Markøy fyr. Fredningsområdet omfatter i tillegg til fyrruinen de andre kulturminnene som tilhører fyranlegget. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

Lyngdal kommune ser positivt på Riksantikvarens forslag om fredning av fyrruinen. Da kulturminneloven gir vern til kulturminner som ikke fanges opp av naturvernloven, mener Riksantikvaren at også øya må tas med i fredningen. På bakgrunn av dette og ovenstående begrunnelse finner Riksantikvaren det riktig å fatte vedtak om fredning av Markøy fyr.

OPPLYSNING OM KLAGEADGANG OG TINGLYSING

Riksantikvarens fredningsvedtak kan påklages til Miljøverndepartementet, jfr. forvaltningslovens § 28. Eventuell klage skal stiles Miljøverndepartementet men sendes Riksantikvaren. Klagefrist er 18. mars 1994.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med lov om kulturminner § 22.5.

for Øivind Lunde

Danckert Monrad-Krohn

Saksbehandler: Aase Bessesen

Gjenpart m/kart:
- Miljøverndepartementet
- Kystdirektoratet
- Vest-Agder fylkeskommune, Fylkeskonservatoren
- Fylkesmannen i Vest-Agder, Miljøvernavd.

Vedlegg:
- Kart, datert 5. oktober 1993
- Kopi av utdrag fra "Bevaring og fremtidig bruk av Fyrstasjoner" av Fylkeskonservatoren i Vest-Agder 1992

Likelydende brev til:

Kystverket 1. distrikt
Postboks 545
4801 Arendal

Lyngdal kommune
Grøndokka 6
4580 Lyngdal

Vest-Agder fylkeskommune
Postboks 770
4601 Kristiansand S

Private grunneiere:

Tordis Johannesen
Holvik Øvre
4580 Lyngdal

Odd Knutsen
Maurdalsgt. 4
4300 Sandnes

Tore Knutsen
Farsundsvn.
4580 Lyngdal

Oddveig Kristiansen
Dalsvn. 2
4550 Farsund

Kåre Bekkerhus
Batterivn.
4580 Lyngdal

Carl S. Knutsen
Rosfjordvn. 13
4580 Lyngdal

Margrethe Knutsen
Bronemyra 30
4586 Korshamn

Kristian Theisen
Bronemyra 33
4586 Korshamn

Torbjørg Theisen
4586 Korshamn

Gudrun Fredriksen
Bronemyra 39
4586 Korshamn

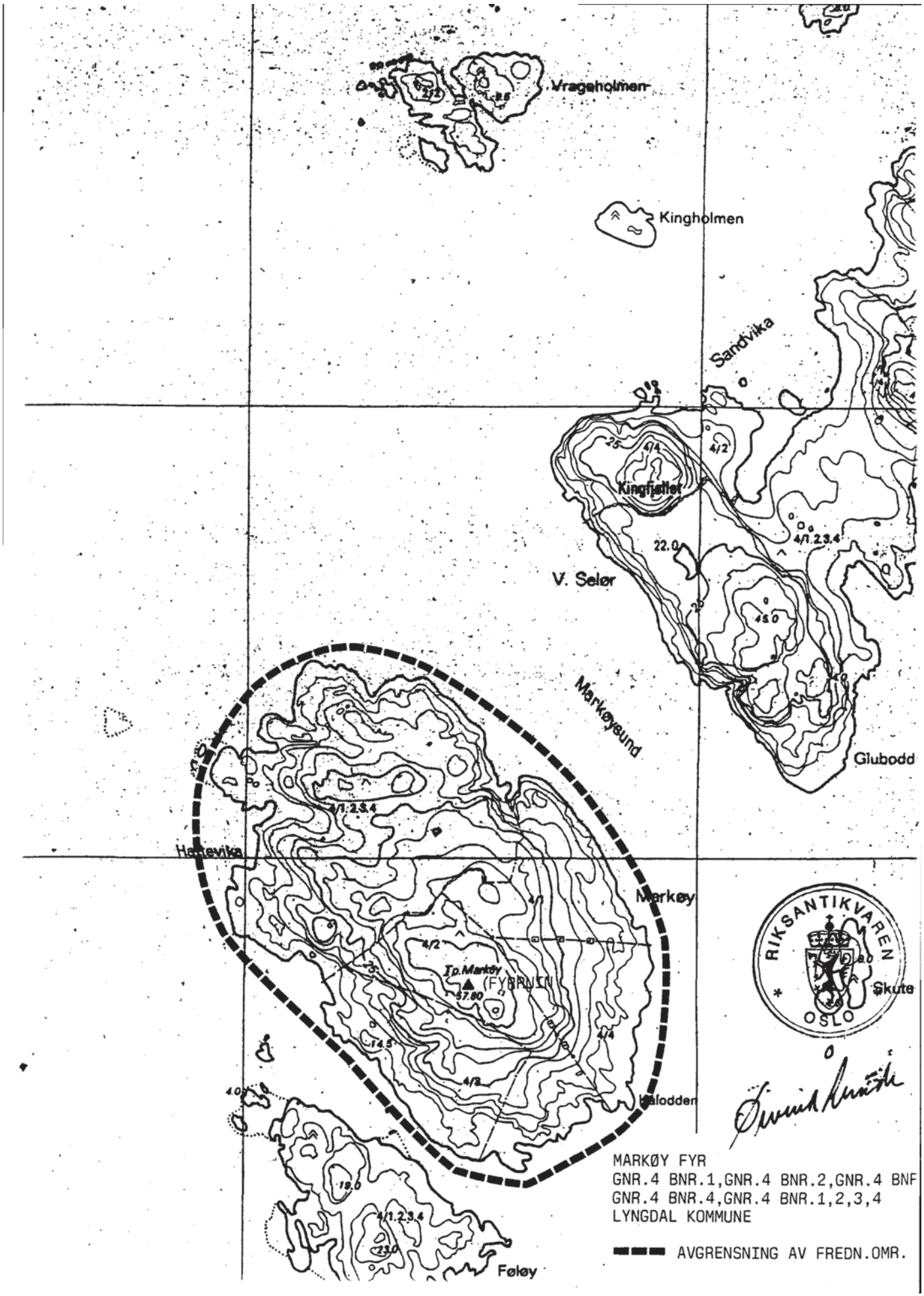
Vragsholmen
Kingholmen
Sandvika
Kingfjellet
V. Selør
Markøysund
Glubodd
Markøy
Skute
Føløy
MARKØY FYR
GNR.4 BNR.1,GNR.4 BNR.2,GNR.4 BNF
GNR.4 BNR.4,GNR.4 BNR.1,2,3,4
LYNGDAL KOMMUNE
AVGRENSNING AV FREDN.OMR.
RIKSANTIKVAREN
OSLO